

POLGÁRI JOG

A HAZAI ÉS KÜLFÖLDI MAGÁNJOG ÉS HITELJOG SZEMLEJE.

Főszerkesztő:

Dr. MESZLÉNY ARTUR

Szerkesztők:

Dr. BECK SALAMON

Dr. VARANNAI ISTVÁN

Politikai diktatura és magánjog.

A világháboru hagyatéka a politikai diktaturák elszaporodása. Megdőlt az az államjogi tétel, hogy diktaturának csak az államot fenyegető rendkívüli külső veszély (háboru) vagy belső válság (forradalom) esetén van helye. Majd egy új társadalmi és gazdasági rendet akarnak diktatórius uton megvalósítani (Oroszország), majd valamelyik politikai párt folya-modik a diktatura eszközeihez (Olasz-, Spanyolország), sőt arra is van példa, hogy egy speciális körre (pénzügyek szanálása) maga a törvényhozás ad a kormánynak diktátori hatalmat (1924: IV.). Az antik felfogással szemben ahhoz sem ragaszkodnak, hogy a kivételes hatalomnak csak egész rövid időre van jogosultsága, mert a modern diktaturák szemmel láthatólag hosszabb időre rendezkednek be.

A diktatura államjogi elméletével nem kívánunk foglalkozni, mert a vita, mely *Montesquien* és *Rousseau* között annak lényege és jogosultsága felett megindult, a civiljogászt csak másodsorban érdekli. Annál tanulságosabb a viszony, melyben a legfőbb hatalmat kezében tartó autokrata az állam magánjogához áll: vajjon tiszteletben tartja-e annak normáit és elősegíti-e annak fejlődését?

A nagy latin népcsalád három repraesentatív férfit adott a történelemnek, akik — bár különböző alkotmányjogi címe-
ket viseltek és hatalmukat látszat-intézményekkel formailag korlátozták — a legfőbb állami hatalmat a valóságban mindig korlátlanul és felelőtlenül gyakorolták. Mindegyikük viszonya a magánjoghoz oly sajátos hasonlatosságokat tüntet fel, melyek a typus ismertető jeleihez állanak közel.

A sort *Julius Caesar* nyitja meg.

Caesar már mint konzul megmutatta, hogy erős érzékkel bír a magánjog elvei iránt. Földbirtokreform-törvényei (*leges agrariae*) mélyen belenyultak a magánosok birtokviszonyaiba, de oly jogászai gondossággal voltak szerkesztve és annyira kimélték az általuk érintett vagyoni érdekeket, hogy a javaslatok eme tulajdonságait a legelkeseredettebb ellen-

felek (*Cicero*) is kénytelenek voltak elismerni. A *lex Julia de aere alieno*-val pedig alaposan eloszlatta az eladósodott római ifjuság, tehát saját pártjának ama reményét, hogy hatalomra jutván, egy tollvonással törli majd el az összes magánadóságokat. Caesar konzulsága idején u. i. Itáliát rettenetes gazdasági válság fojtogatta. A belső és külső háborúk következtében rendkívül eladósodott a lakosság és elharapódzott az úzsora. Caesar — bár igen erős politikai nyomás alatt állott — csak abba ment bele, hogy a lefizetett horribilis kamatok a tőkeösszegekből levonassanak és hogy a hitelezők a békebeli magas becsárban kötelesek az adósoktól átvenni (*datio in solutionem*) azok ingó és ingatlan javait. Ezáltal a hitelezők követeléseik cca 25 százalékát *de facto* elvesztették ugyan, de a kivételes intézkedést a rendkívüli idők indokolták. Csak devalorizáció alakjában lehetett és kellett az adósokon segíteni.

A diktatura elnyerése után is legfőbb gondja volt, hogy birodalma hitelviszonyait új alapokra fektesse. Legnagyobb reformjai a csődjog és a kamattörvények köréből valók. Az egyiptomi és görög jog elveit követve, ő vetette meg a modern csőd eljárás alapját: megadta az eladósodott polgárnak azt a jogot, hogy vagyona átengedésével személyes szabadságát megmentse. Caesar óta a csőd eljárás a bukott vagyona és nem személye ellen irányul. A kamatjogban pedig a kölcsönbe adható tőke maximálása helyett százalékszerűen állapította meg a szedhető legmagasabb kamatot, mely elvet napjaink törvénykönyvei is követik. (*Mommsen*: Röm. Geschichte III. k. 536—538.).

Ed. Mayer kutatásai szerint Caesar egyeduralma alatt a magánjogi jogszabályok ép oly zavaros képet mutattak, mint napjainkban az angol-szász (különösen az Egyesült-Államokbeli) jogrendszerek. Rengeteg számú általános érvényű és évről-évre változó speciális törvény, a praetori ediktumok nagy tömege, a formailag még érvényes XII. táblás törvény, végül a méltányosságon és a *Treu und Glauben* elvén álló praetori jog tarkították a Caesar-korabeli magánjogot. (M.: *Caesars Monarchie* 498.) Nem csoda, hogy a lángész jellemző rendteremtés iránti erős akarat benne is felébredt. Kodifikálni kívánta a magánjogot: „Szándéka volt a polgári jogot határozott rendszerbe foglalni (*ius civile in certum modum redigere*), a törvények tömémentelen, zavaros halmazából a legjobbakat és legcélszerűbbeket kiválasztva, néhány könyvbe gyűjteni“ (*Suetonius*: *G. J. Caesar* 44.). *Aulus Oflivius* és *Gaius Trebatius* jogtudósai már dolgoztak az előmunkálatokon, ámde a márciusi tördőfések alatt Caesarral együtt ez a terv is porbahullott.

Franciaországban a nagy forradalom idején a magán-

jog hasonló képet mutatott, mint a Caesar-korabeli Rómában. Az ország két nagy jogvidékre szakadt: északon (pays du droit coutumier) a germán eredetű szokásjog, délen (pays du droit écrit) a római írott jog uralkodott, általános érvényűek csak a királyi rendeletek voltak. A forradalom még ezt a széthulló jogrendszert is felforgatta. A magánjog kodifikálása elkerülhetetlen állami szükséglet lett, de sem az alkotmányozó, sem a törvényhozó nemzetgyűlésnek kísérletei, sem a direktórium próbálkozásai eredményre nem vezettek.

Diktatori hatalommal felruházott férfinak kellett jönni, hogy a nagy terv valóra váljon. *Napoleon* már mint első konzul 1800-ban hozzálátott a munkához: naphosszat dolgozott, jogi szakkönyveket és magánjogi anyaggyűjteményeket tanulmányozott. A kodifikáló bizottság majd minden ülésén jelen volt. „Csakhamar rendszerbe állítván elméjében a polgári jog általános elveit és azokhoz hozzácsatolván összegyűjtött ismereteit, mély emberismeretét, szellemének tökéletes tisztaságát, képes lőn ezen igen fontos munkát vezetni és a tárgyalás alkalmával sok igaz, új és mély eszmét szolgáltatni.“ (*Thiers*: Histoire du consulat). Az ő segítségével született meg a francia jogi génius büszkesége: a Code civil. Ez a törvénykönyv legalizálta és vitte át az életbe a forradalom nagy vívmányait: a polgári jogegyenlőséget, a vallászabadságot, a gyermekek egyenlő örökösödési jogát, az általános anyakönyvezést, a felbontható polgári házasságot stb. Benne és általa váltak valóra a forradalom hatalmas szólamai.

Amikor *Napoleon* Franciaországnak formailag is egyeduralkodója lett, a törvénykönyvnek csak a címe és egyes szavai változtak meg, de alapvető elvei — a hitbizomány bevezetésétől eltekintve — érintetlenek maradtak.

Waterloo után *Napoleon* eltűnt a világ színpadáról, csapatai elhagyták a meghódított országokat, törvénykönyveit azonban sokhelyütt megtartották. A Code civil és a Code de commerce a francia gloire része lett és hosszú időre mintaképe maradt a modern európai államok kodifikációs munkálatainak.

A mai Olaszországot évek óta tartó alkotmányválság gyötri. Recseg-ropog az 1848-iki alkotmány. *Mussolini* kormánynak mégis van rá gondja és érkezése, hogy a Codice di commercio gyökeres reformját előkészítse. A modern Itália ipara és kereskedelme az utóbbi évtizedekben tüneményes fejlődésbe lendült. A régi törvény, mely bár fiatalabb mint a mienk, mert 1882-ben készült, a megváltozott hitelviszonyokra már nehezen alkalmazható. A törvényelőkészítő bizottság — meghallgatva a kereskedelmi kamarákat, az ipari és bankárszövetséget, a közjegyzői és ügyvédi testületeket — ez év szeptember havában átadta az új kereskedelmi törvény ter-

vezetét az olasz igazságügyminiszternek, amelyen már 1919. óta dolgoztak. A bizottság jelentése szerint a kodifikálás főbb szempontjai voltak: a modernizálás és a világosságra való törekvés, hogy a törvény intézkedéseit mindenki, akinek arra szüksége van, könnyen megérthesse. A szöveg 956. §-ból áll és a következő öt könyvre oszlik: 1. személyi jog (kereskedők és ker. társaságok), 2. kereskedelmi kötelezettségek és szerződések, 3. hitelügy, 4. bukások, 5. büntető határozatok. A részvény- és a tengeri kereskedelmi jog külön törvényben nyerend szabályozást.

A sajtó véleménye szerint a tervezet kitünően sikerült és nagy nyeresége lesz az olasz törvénytárnak.

Vajjon mi lehet a benső oka, hogy mind e diktatúrák a magánjog előtt tisztelettel hajolnak meg, mondhatnánk, annak kultuszát üzik?

A diktatura alapeszméje a souverainén. A diktátor a nemzet legkiválóbb, legokosabb stb. férfia. Az emberi értékek maximuma van meg benne. Nincs tehát szüksége az állami akarat megteremtésénél parlamentre vagy egyéb segédszervre. Az a leghelyesebb és legbölcsebb, amit ő akar. A diktátor csalhatatlan. *Masaryk* ismerte fel, hogy a diktatura a csalhatatlansági dogmára támaszkodik. Innen intézi erős támadásait az orosz bolsevizmus diktatúrája ellen: téves a rendszer alapja, mert a politika vezérei sohasem lehetnek csalhatatlanok. (Die Weltrevolution 507—508).

A magánjog eszméivel szemben szintén megszűnik a csalhatatlanság. A nemzet magánjogi birtokállománya évezredek fejlődés eredménye és az anyagi magánjog igazságai beidegződtek az állampolgárok gondolatvilágába. A jogerzet a nemzet pszichéjének része. Azt durva kézzel megsérteni csak úgy lehet, ha az állam alappilléreit ingatják meg, (bolsevizmus) vagy ha a diktatura kényuraságba sülyed. Azok az autokraták ugyanis, akik akaratukat nem kizárólag a közügyekben érvényesítik, hanem az állampolgárok magánügyeibe is beavatkoznak, nem diktátorok, hanem despoták. (*Heeren*: Über den Charakter der despotischen Verfassung)

A kodifikálási hajlam is érthető lélektanilag: a diktátor a magánjog világában akarja expiálni, amit esetleg más területen a jogszeme ellen vétkezik. Néha meg kíváncsi a nép szavára, ekkor vegyül a kodifikátorok közé, akik a nemzet véleményének tolmácsai.

A történelemből vett adatokkal igyekeztünk megvilágítani a tételt, hogy a diktatúrák alatt a közjogok (alkotmány, büntető jog) aránytalanul többet szenvednek, mint a magánjog, melynek sokszor érinthetetlen eszméi előtt a leghatalmasabb diktátor lictorai is meghajtják a vesszőnyalókat.

Ifj. dr. Nagy Dezső.